

Το μοναστήρι της Παναγίας του Μαχαιρά

Το μοναστήρι του Μαχαιρά, (το Μαχαίρι, Το Σπαθί), βρίσκεται στο ψηλότερο σημείο μιας κοιλάδας πάνω στις πλαγιές του βουνού Κιόνια, της οροσειράς του Τροόδους. Πιστεύεται πως το όνομά του προέρχεται, είτε από τον παγερό αέρα που σκίζει σαν κοφτερό μαχαίρι από την κορυφή του βουνού προς τα κάτω την κοιλάδα ή από το γεγονός πως η θαυματουργή εικόνα της Παναγίας που βρίσκεται στο Μοναστήρι ανακαλύφθηκε σε μια σπηλιά μαζί με ένα σπαθί που ήταν βυθισμένο στο χώμα μπροστά της.

Σύμφωνα με ένα παλιό θρύλο, το μοναστήρι ιδρύθηκε από ένα γέρο ερημίτη που ονομαζόταν Νεόφυτος, ο οποίος είχε εκδιωχθεί από τη Συρία το 12ο αιώνα. Ήλθε στην Κύπρο και με το πιστό του μαθητή Ιγνάτιο έκτισαν ένα κελί στο βουνό Αοος, στο οποίο έζησε μέχρι του θανάτου του. Με τον Ιγνάτιο ενώθηκε τότε ένας άλλος ερημίτης ο Προκόπιος.

Επειδή δεν μπορούσαν λόγω έλλειψης πόρων να πραγματοποιήσουν το σχέδιό τους για την ανέγερση ενός μοναστηριού, αποφάσισαν να πάνε στην Κωνσταντινούπολη και να ζητήσουν την προσωπική βοήθεια του Εμμανουήλ Κομνηνού, (1143-1180). Ο αυτοκράτορας σ' απάντηση της αίτησής τους, τους παραχώρησε ετήσια δωρεά από πενήντα νομίσματα από το αυτοκρατορικό ταμείο. Τους παραχώρησε επίσης δωρεάν το βουνό και

Του Α. Ο. Ευρυτιάδη

τη γύρω του περιοχή, και ανακήρυξε αυτή τη μοναστική κοινότητα ανεξάρτητη από οποιαδήποτε εξωτερική παρενόχληση.

Με την επιστροφή τους από την επιτυχημένη αυτή αποστολή, ο Ιγνάτιος και ο Προκόπιος άρχισαν αμέσως την ανέγερση μικρής εκκλησίας προς τιμή της Θεοτόκου, ως και μερικά κελιά για τους τρώφimus που θα δέχονταν στην υπό ίδρυση κοινότητά τους. Στο μέσο όλης αυτής της δραστηριότητας πέθανε ο Προκόπιος, αλλά ο Ιγνάτιος δεν έμεινε μόνος μετά το θάνατο του συντρόφου του. Η φήμη για την αγιότητά του τόσο πολύ είχε ξαπλωθεί, που βρέθηκε έτσι επικεφαλής μιας μικρής ομάδας από πέντε ή έξι οπαδούς του. Μεταξύ εκείνων που προσελκυστήκαν σ' αυτόν ήταν ο Νείλος, ο πραγματικός ιδρυτής του ιδρύματος, ο οποίος εμφανίστηκε στη σκηνή το 1172. Φαίνεται πως ήταν αλλοδαπός και οδηγήθηκε στην Κύπρο, όπως ο ίδιος μας λέει, από τα πλεονεκτήματα που πρόσφερε το νησί για μια μοναστική ζωή. Από την αρχή ευνοήθηκε από την ιδιαίτερη φροντίδα και προσοχή που του έδωσε ο Ιγνάτιος, του οποίου έγινε στενός φίλος και βοηθός.

Κατά τη διάρκεια μιας περιόδου μεγάλης ανομβρίας και πείνας που έπληξε το νησί ο Νείλος στάληκε με αποστολή στις γειτονικές ακτές της Κιλικίας, για να

ζητήσει από εκεί τα μέσα για την επιβίωση της αδελφότητας των μοναχών.

Ο Ιγνάτιος, νιώθοντας να πλησιάζει το τέλος του υπέδειξε ως διάδοχο του του Νείλου, θέση στην οποία ο δεύτερος δέχτηκε με απροθυμία και κατόπιν πολλής σκέψης.

Δεν πέρασε πολύς χρόνος από την εκλογή του ως Ηγούμενου όταν η αδελφότητα αντιμετώπισε νέο πλήγμα από μια περίοδο ανομβρίας, η οποία διάρκεσε τρία χρόνια. Ήταν κατά τη διάρκεια αυτής της ανομβρίας που κτίστηκε η εκκλησία, όπως και άλλες προσθήκες στα κτίρια του μοναστηριού.

Στην ενθρόνιση του Νείλου το πρόνομο της ανεξαρτησίας του μοναστηριού του Μαχαιρά, το οποίο του είχε εξασφαλίσει αυτοκρατορικό διάταγμα, αναγνωρίστηκε επίσης από τον τότε επίσκοπο Ταμασού Νικήτα Χατζηστεφανίδη.

Μια αποστολή μοναχών που στάληκε στην Κωνσταντινούπολη πέτυχε να πάρει από τον Ισαάκιο (II) Άγγελο (1185-1195) μια βεβαίωση των προηγούμενων προνομίων του, τη δωρεά στο μοναστήρι των αυτοκρατορικών κήπων στη Λευκωσία και ένα χρηματικό ποσό δώδεκα νομισμάτων. Ο Αλέξιος (III) Άγγελος (1195-1203) ήταν ένας άλλος από τους αυτοκρατορικούς προστάτες του μοναστηριού. Εκτός από την επαναβεβαίωση των ευεργετημάτων που είχαν παραχωρήσει στο μοναστήρι οι προκάτοχοί του, δώρησε σ' αυτό εικοσιτέσσερις δουλοπάροικους, και το απάλλαξε από κάθε φορολογία (1).

Κατά το 1393 την περίοδο της Μεγά-

λης επιδημίας της Πανώλης (Πανούκλας) ο Ιάκωβος I και η Αυλή του, κατέφυγαν στο μοναστήρι. «Όταν ο βασιλιάς είδε την έκταση της πανώλης πήρε τη γυναίκα του και τους υπηρέτες του και πήγε στο Μαχαιρά για να γλυτώσει από την επιδημία. Πέρασε μερικές μέρες εκεί αλλά η αρρώστια χειροτέρευε και πολλοί ήταν οι θάνατοι. Κι ο βασιλιάς και η βασίλισσα είπαν: «Ανόλοι πεθάνουν, τι κέρδος θα έχουμε στο νησί, όταν όλοι οι άνδρες πεθάνουν; Ας πάμε να πεθάνουμε μαζί τους». Κι ο βασιλιάς και η βασίλισσα και όλοι όσοι ήταν μαζί τους έφυγαν από το Μαχαιρά και με μεγάλη πομπή ήλθαν πίσω στη Λευκωσία. Και η βασίλισσα ήταν ξυπόλητη και όλοι όσοι ήταν μαζί της με κλάματα έστειλαν μήνυμα στον επίσκοπο που οργάνωσε μεγάλη παρέλαση και πήγε να συναντήσει το βασιλιά μέχρι το Στρόβιλο (Στρόβολο). Όταν η παρέλαση συναντήθηκε με το βασιλιά γύρισε πίσω και σιγά-σιγά η επιδημία άρχισε να υποχωρεί.

Ήταν σ' αυτό το μοναστήρι που η αυταρχική και πεισματάρη Αλήξ Ντ' Ιμπελέν (Alix d' Ibelin), σύζυγος του Ούγου IV, είχε μια δυσάρεστη περιπέτεια. Η ίδια που ανήκε στην καθολική θρησκεία συμπεριφερόταν προς τους ορθόδοξους με ελάχιστο σεβασμό και κάποτε όταν επισκέφθηκε το Μαχαιρά επέμεινε να εισέλθει στο μοναστήρι παρά το γεγονός πως την είχαν έγκαιρα πληροφορήσει ότι απαγορευόταν η είσοδος γυναικών σ' αυτό. Η Παναγία, όμως, δεν ήταν δυνατό να ανεχθεί αυτού του είδους τη συμπεριφορά και όταν η βασίλισσα πέρασε το κατώφλι του μοναστηριού βουβάθηκε και δεν μπορούσε να μιλήσει.

Το 1892 η εκκλησία και το μοναστήρι καταστράφηκαν τελείως από πυρκαγιά αλλά ξανακτίστηκαν. Ευτυχώς, η περίφημη εικόνα της Θεοτόκου απομακρύνθηκε έγκαιρα και γλύτωσε την καταστροφή. Η εικόνα είναι καλυμμένη με ασημένιο ανάγλυφο γλυπτό φύλλο του 18ου αιώνα και είναι έτσι αδύνατο να σχηματίσει κανείς ιδέα σχετικά με το πόσο παλιά είναι.

Πάνω από την εικόνα κρέμεται ένα μικρό σκαλιστό ασημένιο μαχαίρι, το οποίο λέγεται πως θεραπεύει πληγές. Η κανονική διαδικασία γι' αυτό είναι για τον παπά να οδηγήσει το άτομο που έχει πληγή, μπροστά στην εικόνα. Εκεί θα διαβάσει μερικές ευχές και στο τέλος θα κάνει το σημείο του σταυρού πάνω από την πληγή με το μαχαίρι. Εδώ, επίσης, κρέμονται ένα ζευγάρι σμαλτωμένες μπούκλες (αγκράφες) στολισμένες με μικρά μαργαριτάρια. Αυτό το είδος των μπούκλων, είχε μεγαλή ζήτηση μεταξύ των γυναικών του χωριού που τις φορούσαν κατά τη διάρκεια της εγκυμοσύνης τους.

Η άλλη εικόνα που παρουσιάζει κάποιο ενδιαφέρον, είναι εκείνη των Αγίων Ιωακείμ και Άννας, του 18ου αιώνα. Το θησαυροφυλάκιο περιέχει μεταξύ των συνηθισμένων αντικειμένων και ένα ασημένιο σταυρό του 1804 που μέσα του έχει ενσωματωμένο ένα πολύ μικρό κομμάτι από ξύλο του Τιμίου Σταυρού. Υπάρχουν, επίσης, εκεί ο συνηθισμένος αριθμός σκαλιστών μικρών σταυρών επενδυμένων με ασημένια φύλλα και στολισμένων με ελαττωματικά σμαράγδια και μαργαριτάρια, όλα του 17ου και 18ου αιώνα. Ο μοναδικός σταυρός που φέρει ημερομηνία είναι του 1729.

Υπάρχουν, επίσης, δύο μεγάλα κουτιά επενδυμένα με φύλλα από ασήμι, μέσα στα οποία φυλάττονται υπολείμματα λειψάνων όλων των γνωστών Αγίων, Βασιλείου, Βαρβάρας, Βαρνάβα, Κοσμά, Δαμιανού και άλλων, που λέγεται πως τα έφερεν εδώ ο αρχιεπίσκοπος Κυπριανός από τη Μολδαβία, όταν πήγε εκεί το 1795, για να μαζέψει χρήματα για την ανοικοδόμησή του μοναστηριού. Υπάρχουν ακόμα δυο θαυμάσια πράσινα μανικέτα ραμμένα με ασημένια κλωστή και στολισμένα με μικρά μαργαριτάρια, τα οποία όπως λέγεται προέρχονται από την Αχεροποίηση. Είναι πιθανό να είναι του 16ου αιώνα.

Τα περισσότερα ευαγγέλια δεν παρουσιάζουν κανένα ενδιαφέρον εκτός από ένα που τυπώθηκε στη Βενετία το 1588. Στα νεότερα κτίρια του μοναστηριού είναι αναρτημένα τα πορτραίτα του αρχιεπισκόπου Κύπρου Κυπριανού και του αρχιδιάκονου του Χαράλαμπου, που ζωγραφίστηκαν από ένα Μολδαβό καλλιτέχνη κατά τη διάρκεια της εδώ επίσκεψής του περί τα τέλη του 18ου αιώνα.

Τρία χιλιόμετρα κάτω από το μοναστήρι βρίσκεται η εκκλησία του Αγίου Ονουφρίου, αλλά μια πυρκαγιά κατέστρεψε οτιδήποτε το ενδιαφέρον υπήρχε σ' αυτό το θολωτό κτίριο.

Ο Άγιος Ονούφριος ήταν μοναχός από τις Θήβες, ο οποίος αποσύρθηκε στην Έρημο μακριά από τη θέα ανθρώπων και έμεινε εκεί μέσα σε μια σπηλιά για εξήντα χρόνια. Καθόλη τη διάρκεια όλων αυτών των χρόνων δε αντίκρισε ποτέ του άλλους ανθρώπους ή ξεστόμισε έστω και μια λέξη από τη μητρική του γλώσσα, εκτός για να

προσευχηθεί. Ήταν γυμνός, με μερικά μόνο φύλλα δέντρων δεμένα γύρω στο κορμί του. Η γενιάδα του και τα μαλιά του έδιναν στο πρόσωπό του τη μορφή άγιου θηρίου.

Σ' αυτή την κατάσταση τον βρήκε ένας άγιος άνθρωπος, το όνομα του οποίου ήταν Παχνούτιος, που όταν τον αντίκρισε, για πρώτη φορά να σέρνεται στο δάπεδο, δεν μπόρεσε να συνειδητοποιήσει τι είδος ζωντανού ήταν αυτό που έβλεπε.

Ήταν εδώ κατά τη διάρκεια του απελευθερωτικού αγώνα (1955-59), που σκοτώθηκε στις 3 του Μάρτη του 1956, από τους Άγγλους μέσα στο κρησφύγετό του ο υπαρχηγός της ΕΟΚΑ Γρηγόρης Αυξεντίου. Οι αγγλικές δυνάμεις τον καταζητούσαν για πολλούς μήνες. Ο Αυξεντίου, όμως, κατόρθωνε πάντα να τους ξεφεύγει. Τελικά ύστερα από πληροφορίες που πήραν, κατόρθωσαν να εντοπίσουν το κρησφύγετο στο οποίο κρυβόταν μαζί με άλλους τέσσερις συναγωνιστές του. Ο Αυξεντίου, όπως είναι γνωστό, κρυβόταν στο μοναστήρι του Μαχαιρά μεταμφιεσμένος σαν μοναχός για αρκετό καιρό.

Όταν οι Άγγλοι εντόπισαν και περικύκλωσαν το κρησφύγετό του, διέταξαν όλους όσους βρίσκονταν εκεί να βγουν και να παραδοθούν. Ο Αυξεντίου αρνήθηκε να παραδοθεί, διέταξε όμως τους συντρόφους του να βγουν έξω και να παραδοθούν. Οι Άγγλοι αφού έχασαν κάθε ελπίδα πως θα τον συλλάμβαναν ζωντανό, έριξαν μέσα στο κρησφύγετο βενζίνη και τον πυρπόλησαν, ρίχνοντας ταυτόχρονα μέσα σ' αυτό χειροβομβίδες και

άλλες εκρηκτικές ύλες.

Για την ηρωική του θυσία στο βωμό της ελευθερίας, με πρωτοβουλία του αρχιεπισκόπου Χρυσοστόμου και με δαπάνη της ιεράς Αρχιεπισκοπής Κύπρου στήθηκε εκεί στο βουνό δίπλα στο μοναστήρι του Μαχαιρά, σε μικρή απόσταση από το κρησφύγετο, μέσα στο οποίο τον έκαψαν οι Άγγλοι ζωντανό, ένας τεράστιος ανδριάντας του Γρηγόρη Αυξεντίου του σταυραετού του Μαχαιρά όπως τον αποκαλούσε η λαϊκή παράδοση. Ο ανδριάντας αυτός αποτελεί σήμερα ελάχιστο φόρο τιμής που του οφείλει η πατρίδα μας αλλά και παντοτεινό σύμβολο των αγώνων του λαού μας για την ελευθερία του.

Χιλιάδες πιστοί από κάθε γωνιά της ελεύθερης Κύπρου επισκέπτονται κάθε χρόνο το μοναστήρι για να προσκυνήσουν τη θαυματουργή εικόνα της Παναγίας αλλά και για να σκύψουν ευλαβικά το κεφάλι μπροστά στον ανδριάντα του ήρωα Σταυραετού του Μαχαιρά.

Πριν μερικά χρόνια μια μεγάλη πυρκαγιά που αποτέφρωσε το δάσος του παρακείμενου βουνού απείλησε και το ίδιο το μοναστήρι. Πρόσφατα έγιναν εκτεταμένες επισκευές και ανακαινίσεις τόσο στο μοναστήρι όσο και στην εκκλησία του.

Μια επίσκεψη στο Μαχαιρά είναι μια μοναδική και συναρπαστική εμπειρία.

Πηγές: (1) Hackett, Church of Cyprus p. 613.

(2) Το χρονικό του Μαχαιρά σελ. 69.

(3) Rupert Gunnis, Historic Cyprus, 1936.